ուղիղ ենք ասում, կանոնն, որ փոքր պաշտօնեաները քիչ բացառութեամբ դէպի իրենց ժեծաւորները ինչ որ ասում են, անում են և գրում են, բոլորը լիքն է կնդծաւորութիւններով, չղջըրթութիւններով և հազար տեսակ կողմնապահ զրպարտներով։

Մենք կարծիքով ընթերցողը արդէն գուշակեց, որ մեր միտքն է Հոկտեմբեր դպրոցի վրա միայն մի խօսք ասել։ Շուչվա վերջին աստղը *) խաւարելուց, այսուհետև մեծապատիւ Շանչեանի դնալուց յետոյ, շատ վարժապետներ, անդամներ, հոգաբարձք, քահանայք, ժամկոչներ, և ամենաանսակ դասարկ խօսքերով մարդոց գլուխ ցաւեցնող ուրիշներից զուրկ մնացած անձինք՝ ճշմարտութեան այնքան կատարելագոյն աստիճանը հասան, որ այդ աստղի հետ Շուչվա դպրոցի երրնին ուշնեցած երջանիկ ժամանակն էլ պախարակեցին։

«Մեղուն» սրանք ամենն էլ գիտէ։ Նա հէնց իր չապիկը փոխելուց փոքր առաջ Շուչվա վրա քարոզում էր «այս գարի մէջ Զամուրձեանի ուղղութեամբ դաստիարակութիւն չի լինիլ։ Շուչվա վարժապետները մութ տեղ են սիրում, որ մարդկանց աչքին չերևան։ Հոգաբարձութիւնը իր պաշտօնը չի ճանաչում։ Տիգրան Թագաւորը Հայ քրիստոնեայ է (Շանթարձակեանի յօդուած)։ Զամչեան և Սալլանթեան քերականութիւնները շատ թանկ են վաճառվում այնտեղ, մի խօսքով դպրոցը ոտից մինչև գլուխ անկարգութեան մէջ է»։ Այս և սրա նման մտքերից շատերը, նա ոչ թէ ուրիշների բերանով էր քարոզում, այլ մեծ մասամբ ինքը իր կողմից էր յայտնում։ Բայց դու ընթերցող միտքդ բեր. եթէ Արարատ կարդումես, տես Շուչվա նրա գլխին ինչ կայծակներ ու չանթեր թափեցին որոնցից մենք ցանկանում ենք մի քանիսը առաջ բերել այստեղ, այն յօդուածները խօսում էին «Մեղուի» վրա, թէ նա բերանը մեղր առնող և պատի մէջ թոյն ունեցող մեղուներու է նմանվում. զրպարտութեան խնձորները ցաւակցական խրատներով է ոսկեզօծում. զանազան դիմակ երեսն առնելով ստութիւնը ճշմարտութիւն է հրատարակում. մնոտի աղայամտութիւն է անում. նրա լրագիրը ստութեանց և զրպարտութեանց հանդիսարան է. ինքը դպրոցին առանձին նպատակաւ օրերիմ թշնամի է և ազգին մէջ այսօր Արշակաւան է հանդիսանում և այլն»։ «Մեղուն» ինչպէս ասեցինք, չապիկը փոխեց, բայց Շուչվայ ուսումնարանը անփոփոխ մնաց։ Լաւ թէ վատ, ինչ որ անցեալ տարի էր, էսօր էլ մի և նոյնն է։ Սակայն մի նոր զարմանալի երևոյթ ևս,—«Մեղուն» իր չապիկի հետ միասին էլ է փոխել, երեկ իր բերանով վատ քարոզածը այսօր լաւ է հրատարակում, Այս նրա բարձրագոյն բարոյականին հարկաւոր է տալ։ Նա եթէ բաղդի բերմամբ Տիբերիումը ծնուած լինէր, անկասկած դալայլամայ կընտրուէր։ Բայց երէկ ինձ հետ խօսող պարոնն մէկը ասում էր, թէ Մեղուն հաշտուած չի լինիլ իր վրա չանթ թափողների հետ, թէ նա անպատճառ «Մշակին» կոթելու համար տպած կլինի (բան իրողութեանց իր բարեկամաց) իր լրագրի 40 համարում վարագուրեալ Գէորգ Պարտիզպանեանցի նամակը իր ծանօթութիւններով։ Սակայն թէ այսպէս և թէ այնպէս մենք նրանից զոհ ենք, ըստ որում եթէ նա այլապէս վարուէր մեր Շուչվա մասին, դեռ շատ կուշտնար այժմ մեր նպատակը այս է, որ ընթերցասէր ազգայինք հասկանային իսկապէս, այս վերջին երկու տարուա մէջ, Շուչվա ուսումնարանի մասին հրատարակուած նամակների մէջ էլած տարաձայնութեանց և հակառակութեանց հակասութիւնները։

Մենք կրկնում ենք, որ մեր նպատակն է մասնաւորապէս ցոյց տալ մեր համազգիներին ուսումնարանի լաւ թէ վատ դրութիւնը. ուստի հրապիրում ենք խաւարի մէջ թաղնուած ուսուցիչներից մէկին այսինքն պ. Պարտիզպանեանցին, հանդէս դուրս գալ։ Ճշմարտասէրն հարկաւոր չէ Եգիպտական քրմերի նման վարագուրի տակ ծածկուել։ Ինչ կնշանակէ, Նութի հեղինակը լինի Պ. . . եանը, իսկ ստորագրութեամբ անուն վաստակողները լինին հոգաբարձք, անդամք, տիրացուք, ժամկոչի տղերք և վերջապէս դեռ նոր ստեղծվելու Գէորգ Պարտիզպանեանցը։ Սա արդարութիւն չի։ Կարելի է չատերին այս ճշմարտութիւնը անհատատալի երևի, բայց մենք էդպիսի պարոններին մի չատ հեշտ ճանապարհ ցոյց կըտանք։ Թող այդ կասկածող պարոնները նախ և առաջ աչքատեն 1870 թուի Արարատին մէջ գտնել պ. Պ. . . եանի յօդուածը, յետոյ մյուս յօդուածները համեմատեն խոհէմ կերպով նուա հետ, եթէ չգտնեն որ բոլորն մի գրչից է դուրս եկել, չտեսնեն մի և նոյն խօսքերը ամէն տեղ կրկնուած, մի և նոյն ձևերը, ոճերը, դարձուածները բայի մի քանի զօտով եղած փոփոխութիւններից, մենք մեր խօսքը չետ կառնենք։

Երկրորդ անգամ հրաւիրում ենք պ. Պարտիզպանեանցին հանդէս դուրս գալ, լոյս աչխարհ մըտնել և պատասխանել իր վրա դցած ծածկոյթը։ Մենք շատ ունինք նիւթեր, ուսումնարանից, Հոգաբարձութիւնից և նրա փորձնականութիւնից պ. Շանչեանից յետոյ, 35-ից մինչև 40 վարժապետ փոխվելուց յետոյ և այլն, եթէ պ. Պարտիզպանեանը մեր ասածը կարողանայ փաստերով հերքել և ցոյց տալ հետևաբար որ 280 աչակերտ ունեցող մի ուսումնարան լաւ դրութեան մէջ է, մենք պատրաստ ենք մեր խօսքն չետ առնել։ Բայց եթէ այսպէս չլինի, ուսուցիչները չատուկ եղած սահմանից թող չդուրս գան. ժամկոչի տղէն իր տիրացութիւնը թող չարունակէ, Հոգաբարձութիւնը իր եռանդը թող բաղմապատկէ, պ. Գէորգ Պարտիզպանեանը թող նոր ստեղծուի։ իսկ «Մեղուն» նոր սարուա սկզրից, եթէ կամենում է, իր սերտուկն էլ թող փոխէ, ժամանակը ամէն բան կպարզէ . . .

Անտօն Մէլիք-Դաւթեանց

ՆԱՄԱԿ ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻՑ

Այս օրերումս Ախալքալաքում մի Հայ լուսաւորչական պանդուխտ երիտասարդ, կամենալով ամուսնանալ մի լուսաւորչական Հայ օրիորդի հետ, Ախալցխոյ Հոգևոր կառավարութիւնից թոյլտվութեան թուղթը ձեռին դիմում է տեղւոյս գործակատար բարձրապատիւ Դ. . . . եանցին պսակել նորան, Ց՛ր գործակատարը պսակելու համար պահանջում է նորանից յիսուն (50) րուբ. արծ. երիտասարդը խնդրում է, աղաչում է, իր աղքատ դրութիւնից 10 րուպլի ևս տալիս է, բայց խըղիրդը մնում է անկատար։

Երիտասարդը ստիպվում է դիմել գարձեալ Ախալցխոյ Հ. կառավարութեան։ Կառավարութիւնը երիտասարդին միամտեցնում է, որ գործակատարին յայտնուած է, որ նա ձեզ պսակելով, ոչինչ պատասխանատուութեան չի ենթարկվի։ Բայց այս ամենքը անցանում են զուր, երիտասարդը հարկադրված և յուսահատված մի Հ. Կաթոլիկ քահանայի ձեռով պսակվում է նորանց եկեղեցում Ալաստան անուանուած գիւղի մէջ։

Ասում են, որ այսպիսի անցք առաջին անգամ չէ, որ պատահում է, թէ հրքան ճշմարիտ է այդ «ասում են»ները . . . մք չգիտենք, միայն մենք ճանչնում ենք մի երիտասարդ, որ մի այդպիսի պատճառով այժմ պսակված է դուխապօռի աղջկայ հետ։

Ասում են, որ այս գործակատարի պատճառով մի քաղաքացի Զատկին իր տունը օրհնել է տալիս մի կաթոլիկ քահանայի։

Մենք կը ցանկայինք, որ ասէին թէ սուտ են ասում։

12 փետրվ. 1873. Սոխակեանց Աբեղէն

ՆԱՄԱԿ ԵԿԱՏԵՐԻՆԱԴԱՐԻՑ

Ցեղւոյս ծխական Հոգևոր Մխոթարեան դպրոցը, որ հիմնուել է 1863 թ. հաստատ մինչև 1870 ի վերջերը միայն արական սեռի աչակերտաց ուսում էր տալի, և սա առաւել ընդարձակօրէն, այն է առաւել թուով ուսանելի առարկայք էր ուսանդում, քան թէ կայնի միւս ծխական դպրոցներում։

Այս վերջի թուականից յետոյ յիշեալ դպրոցի տեղական չինութիւնը ընդարձակելով օրիորդաց համար ալ մի նախապատրաստական դասարան բացուեցաւ, և փոքր ժամանակից յետոյ յաջորդեցին սորա առաջին և երկրորդ դասարաններն ալ, ուր ուրախութեամբ սրտի ղգալի կերպով նկատվում է, որ այս վերջիններս ոչ սակաւ յառաջդիմութիւն են ցոյց տալի, քան թէ առաջիններ։

Եւ որովհետև թէ դպրոցիս նիւթական ընդարձակութեան, և թէ երկսեռ աչակերտաց օր քան զօր բազմանալու պատճառաւ, բնականաբար հարկ կար դրամական միջոցներն ալ աւելացնել, գոնեա չքաւորների անհրաժեշտ համարուած պիտոյքը դիւրաւ հոգալու. ուստի երբ ներկայ 1872 թ. յունիս ամսում տարեկան հարցաքննութիւնը վերջացաւ, դպրոցի Հոգաբարձութիւնը մասնաւոր հրաւէրքով, առ հասարակ քաղաքիս երկսեռ Հայ բնակիչքը հրաւիրեց ներկայ լինել ի դպրոց պարգևաբաշխութեան օրում, ուր սովորական ճառեր կարդացվելուց և նոյն տարւոյ աշխատութեանց երեխայրիքը հանդիսաւոր կերպով ընդհանուր հանդիսականաց ցոյց տրվելուց յետոյ, առաջարկվեցաւ, մասնաւորաբար ներկայ գտնվող կանանց, յանձն առնուլ անուանվել ինամակալուհիք չքաւոր օրիորդաց դպրոցին, հատուցանելով իւրաքանչիւր տարի երեքական ռուբլի։

Մեծ սիրով և յանկութեամբ ընդունվեցաւ առաջարկութիւնը, և անմիջապէս քսանէն առաւել կանայք ստորագրեցին, (որոց համեստութիւնը չթոյլատրեց իւրեանց անունները այստեղ նչանակել տալու,) և դեռ մի չարաթ չանցկացած՝ գործով ալ կատարեցին նոյնը։

Արդարև գովութեանց արժանի ձեռնարկութիւն մի է սա, նա մանաւանդ նայելով տեղւոյս Հայ դրացտանների սակաւաթիւ լինելը՝ այսքան մի նչանաւոր քանակութիւն արդարև անյուսալի է ձեռք բերել։ Ցանկալի էր որ ուրիշ տեղեր ալ հետևէին այս գովելի և միանգամայն աղաչաշ օրինակին։

Վերոյիշեալ ինամակալուհիք մտադիր են փոքր ժամանակից յետոյ ընտրել իւրեանց մէջէն երկու Հոգաբարձուհիք, որպէս զի իւրեանց բարի ձեռնարկը առաւել ապահովապէս և կանոնաւորապէս իւր նպատակին հասանի։

Մ. Պ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒԻՐԵՐ

Փետրվարի 13-ին, երեկոյեան 7½ ժամին Թիֆլիսի Ներսիսեան դպրոցի դիմաց գտնվող իշխ. Մուխրանսկու խանութները հրդեհ ընկան, թէ քաղաքիս հրդեհ հանդցնողների, թէ մասնաւոր անձանձ կողմից բոլոր ջանքը երկար ժամանակ իզուր էր երևում, որովհետև այրվող ապրանքը չարմար էր սաստկացնել հրդեհը՝ այրվում էին կահ—կարասիք (մեբել)։ Այդտեղ մենք համոզվեցանք, որքան անկատար ու նախապատրաստական են մեր քաղաքի մէջ ձեռք բերած հրդեհ հանդցնելու միջոցները ու գործիքները . . . վերջապէս կէս գիշերին կարողացան տիրապետել կրակը, բայց կորուստը, ինչպէս ասում են, խանութատէրերի համար հասնում է մինչև 17 հազար ռուբլի, չը նայելով որ կահ—կարասիքը մասամբ ազատված են։

***

Ներքին գործերի Մինիստրի հրամանով, փետրվարի 1-ին, արդելվեցաւ Русскія Вѣдом. լրագրի առանձին համարներով ծախելը։

***

Բաղուի քաղաքացիք ի յիշատակ Կովկասի փոխարքայի տասն տարվայ կառավարութեան տարեդարձի, նուիրեցին քաղաքի արդիւնքների մնացորդ գումարից տարեկան 4000 ռուբլի քաղաքի մէջ մի հիւանդանոց հիմնելու համար։

***

Кавказъ լրագրի մէջ կարդում ենք, որ Կովկասեան Գլխաւոր կառավարութեանը շատ անգամ ուղղած են եղել գանգատներ տաւարատէրերի և զանազան բեռներ տեղափոխող անձերի կողմից, որ ճանապարհի մօտ գտնվող կարվածատէրերը փող են առնում ինքնակամ կերպով յիշեալ անձերից, ամեն անգամ, երբ տաւարը փոքր ինչ չեղվում է ճանապարհից, կամ ուղղուղներին (զօդօպոյ) է մօտենում։ Այժմ Գլխաւոր կառավարութիւնը քարվանատէրերին, տաւարատէրերին և չարվադարներին պաշտպանելու համար, դիմից պ. պ. Գուբերնատորներին, խնդրելով նրանցից ուշադրութիւն դարձնել, որ ճանապարհների լայնութիւնը որոշված լինի, այսինքն որոշելով յիշեալ անձանց անվարձ երթևեկութեան-համար փոստի ճանապարհի համար 20 սաժէն լայնութիւն, իսկ կողմնակի ճանապարհների համար 3 սաժէն, երբ չանակելով տեղ տեղ և սուլուղները։ Կալվածատէրերը ընդհանուր համաձայնութեամբ տաւարատէրերի, քարվանատէրերի և այլն անձանձ հետ, սահմանում են վարձ ամրողջ օրվայ իջևանի համար իրանց հողի վրա և երբէք չը պիտի պահանջեն վարձ ոչ սուլուղների, ոչ էլ նրա համար, որ տաւարը անցնում է կալվածատէրերի երկրի երկայնութեամբ եղած ճանապարհով։ Իրանց կողմից կալվածատէրերը, օրէնքի զօրութեամբ, պիտի պատեն իրանց կալվածները ցանկապատով, կամ ճանապարհի երկայնութեամբ կանաչներ փորեն։

***

Մենք հաստատ գիտէինք, որ «Մեղու Հայաստանի» լրագիրը կը պատասխանէ այն, ինչ որ և պատասխանել է իր 6-որդ համարում թէ ինչի մենք չարտագրեցինք յօդվածի չարունակութիւնը, որտեղ ասված է, թէ թարգմանական գրվածները կարելի է տալ բեմի վրա, բայց պէտք է նրանց այնպէս թարգմանել, որ չարմարեցրած լինեն մեր կեանքին։ Յօդվածի այն տողերը, որ մենք յիշել էինք, գոնէ այն պարզ (թէ և սխալ) միտք ունեն, որ թարգմանական գրվածները բեմի վրա անօգուտ են . . . . իսկ այդ խօսքերի մէջ բոլորովին միտք չը կայ։ Մենք թէ և համոզված ենք (?) որ «Մեղուն» հասկանում է որքան անհնարին է չարմարեցնել, օրինակ, մի օտար կեանքի մասնաւոր հասարակական երևոյթը, կամ չարմարցնել մեծ հեղինակների գրվածները, ինչպես Շէկսպիր, Գեօթէ, Շիլլեր . . . բայց միթէ «Մեղուի» խմբագիրները չը գիտեն, որ օրինակ թարգմանը այնպէս ընդհանրացած երևոյթ է մեզանում և այնքան չատուկ է մեր կեանքին, որ էլ հարկաւորութիւն չը կայ չարմարեցնել այդ գաղափարը։ Հարկաւոր է մեր խօսքերի ճշմարտութեան մէջ համոզվելու համար՝ մտնել մի որ և է կրթված չրջան Թիֆլիսում, և մանաւանդ բարձր ուսում ստացած և առաջադէմ մարդիկների ընկերութիւնը չաճախել . . . .

***

Ինչպէս մենք քանի մի անգամ հաղորդած էինք ընթերցողին, տեխնի կալին ընկերութենից մշակված արվեստագործական ուսումնարանի մասին պրօէկտը քննելու համար նչանակվեցաւ Քաղաքային վարչութեան կողմից մի մասնաժողով։ Բայց մինչև այժմ մենք չենք լսել, որ յիշեալ մասնաժողովը մի նիստ անգամ ունեցած լինէր։

***

«Մշակի» անցեալ 6-որդ համարում վերջացավ պ. Վ. Շահվերդեանի «Նախագիծ տարրական ուսումնարանների համար» անունով յօդվածի տպագրվելը։ Այդ յօդվածի վրա ընթերցողի ուշադրութիւնը կրկին դարձնելով, ուրախ ենք, որ առիթ ունենք յայտնելու, թէ մենք լուր է հասնում որ պ. յօդվածագիրը իր վերա ուշադրութիւն դարձրեց Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձուների և յիշեալ յօդվածը նրանց համակրութիւնը գրաւեց։ Հոգաբարձուները, ինչպէս լսում ենք զբաղված են այս րոպէիս դպրոցիս պատրաստական գասատան ուսման կողմից կատարեալ վերանորոգութեամբ։

***

Правительст. Вѣст. լրագրում կարդում ենք, որ Ներքին Բարձրութեան կովկասի փոխարքայի տասն տարվա կառավարութեան տարեդարձի օրը, դեկտեմբերի 6-ին 1872 թուի, ելիսավէտեանց հասարակութեան կողմից նուիրած 3000 ռուբլի քաղաքի մէջ արվեստագործական ուսումնարանը հիմնելու մասին, Ներքին Մեծութեան ԹԱԳԱՒՈՐ ԿԱՑՍԵՐԸ բարեհաճել է հրամայել՝ ընդունել և չնորհակալութիւն յայտնել ելիսավետեանց հասարակութեանը, արած նուիրատուութեան համար։

***

Մենք ստացանք հետևեալ ծանուցումն Թիֆլիսի Բարեգործական Ընկերութեան կողմից։

Թիֆլիսի բնակիչներին լաւ յայտնի է, որ քաղաքիս Բարեգործական Ընկերութեան գլխաւոր նպատակներից միևն է երիտասարդ աստիարակութիւն և կրթութիւն առնելու աչքաւոր դասի երեխաների, և որ միջոցները այդ նպատակին հասնելու համար, միչև չեն նպաստում Ընկերութեան ձգտումների իրագործմանը, կախված լինելով նրանցից անբաժան պատահական հանգամանքներից։ Այդ տեսակ միջոցները մինչև ցայժմ բարերար անդամների դրամական տուրք էին և զանազան վիճակախաղերից պարահանդէսներից, ներկայացումներից, կոնցէրտներից արդիւնքը։

Այժմ կամենալով հաստատել ըստ կարելոյն հաստատ և միակերպ մուտք կամաւոր նուէրների, ընկերութեան նպաստական միջոցները աճեցնելու, և նրա գործունէութիւնը հաստատ սկիզբների վրա հիմնելու համար, Ընկերութիւնը մտադրած է, կայսերութեան միւս նչանաւոր քաղաքների օրինակով, Թիֆլիսի մէջ էլ մտցնել «կոպէկանոց նուիրատուութիւնը, որի նպատակով Ընկերութեան անդամները յայտնի ժամանակին առանձին տուփերով (կրաժկի) քաղաքային վարչութեան ընդհանուր ժողովից ընտրված անձերի մատնակցութեամբ, պիտի մանգան ամեն մի տուն, խնդրելով յանուն անօգնական որբերի նուիրել մի կոպէկ բարի գործի համար։

Ցայտնելով սորա մասին հասարակութեանը, բարեգործական Ընկերութիւնը յոյսով է, որ Թիֆլիսի բնակիչները, իրանց յատուկ համակրութեամբ, դէպի բարեգործութիւնը արձագանք կը տան նրա այդ հրաւէրքին, յիշելով որ թուղթի ձեռքը չի աղքատնայ և որ ամեն տուրք բարի է և ամեն պարգև կատարեալ։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԴԵՐՄԱՆԻԱՑԻ ԱՑԺՄԵԱՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Կար ժամանակ, երբ Գերմանիան բաժանված էր, թոյլ էր, յուսահատված էր, ճնշված լինելով մի կողմից քաղաքական բռնաւորութեան տակ, միւս կողմից հառաչում էր թէ մարմնաւոր թէ հոգևոր տերերի տակ։ Այդ ուղղութեանը համապատասխան էր դրականութեան մէջ Շո-

*) Աստղ խօսքը ընթերցողը եթէ չափազանցութիւն համարէ, խնդրում ենք, թող մեր առնէ 1871 թուականի Արարատայ մայիսի ամսաւերջը և կգտնէ այնտեղ Աիմէօն քահանայ Տէր Խորայեանցի ստորագրութեամբ մի յօդված, որտեղ Շուչվայ այժմեան վարժապետներից մէկին կենսատու աքեն էր կոչում։

Ա. Մ. Դ.